

НООСФЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА ПАРАДИГМА ОСВІТИ ЯК СИНТЕЗ ТРАДИЦІЙ ЯКОСТІ ТА ДИНАМІКИ ІННОВАЦІЙ

ПУНЧЕНКО, ОЛЕГ¹
ВОРОНКОВА, ВАЛЕНТИНА²
ПУНЧЕНКО, НАТАЛІЯ³

Анотація

У статті досліджується сутність ноосферно-інформаційно-цифрової парадигми освіти як синтез традицій якості та динаміки інновацій. **Мета статті** – розкрити сутність ноосферно-інформаційно-цифрової парадигми освіти як синтезу традицій якості та динаміки інновацій, що забезпечується через впровадження інтелектуально-інформаційних технологій і технік у сферу освіти, з акцентом на формування цілісного освітнього простору майбутнього з урахуванням філософсько-світоглядних засад трансформації освіти в умовах переходу до ноосферного етапу розвитку суспільства. **Парадигма** базується на поєднанні двох ключових векторів – інформаційно-інтелектуального та гуманістичного, що забезпечує формування цілісного освітнього простору майбутнього. Розглядається роль інтелектуальних та інформаційних технологій у трансформації навчального процесу, а також значення гуманістичного підходу для збереження морально-ціннісних основ освіти. Нова парадигма освіти постає як багатовекторний комплекс науково-технічних і соціально-ідеологічних змін, що створюють умови для розвитку творчої, морально свідомої та соціально відповідальної особистості у контексті переходу до ноосферного етапу розвитку суспільств. Досліджуються ноосферні вектори освітньої парадигми ХХІ ст., охарактеризовано її базові складові, ключовими серед яких виступає інформатизація освітньої тканини за допомогою впровадження інтелектуальних інформаційних технологій, серед яких звернено увагу на однопрограмні, багатопрограмні та гібридні операційні системи. Впровадження цих систем у навчальний процес вимагає від студентів швидкого освоєння та глибокого знання цифрових технологій, елементи яких – гаджети, вирішальні програмні пристрої та інші – широко використовуються у процесі набуття знань. Аналізується доцільність забезпечення гуманітаризації та гуманізації освіти. Гуманітаризація освіти обґрунтовується як процес та необхідна умова єдності системи наукового знання, гуманізація – через процес формування людяності, а також через концепт «Бути людиною». На основі реалізації цих складових позиціонує себе інноваційність нової парадигми освіти як її детермінуючого тренду. Нова парадигма освіти є комплексним явищем, що поєднує науково-технічні інновації та соціально-ідеологічні трансформації. Ноосферно-інформаційно-цифрова парадигма освіти спирається на два фундаментальні вектори: інформаційно-інтелектуальний, який базується на досягненнях сучасної науки і техніки, та гуманістичний, що забезпечує збереження морально-етичних цінностей і людяності в освіті. Саме креативна взаємодія цих векторів формує цілісний освітній простір майбутнього, здатний виховувати творчу, відповідальну та соціально свідому особистість, здатну відповідати викликам ноосферного етапу розвитку людства.

Ключові слова: ноосферно-інформаційно-цифрова освіта, інформатизація, інноваційність, цифровізація, гуманізація, цифровізація освіти, інтелектуальні інформаційні технології, гуманістичний вектор освіти, трансформація освіти, інтеграція гуманітарного і технічного знання, ноосферний етап розвитку суспільства.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема освіти як ареал непізнаного, незвіданого, з початку свого виникнення входила в комплекс проблем, що утворюють у своїй сукупності інтелектуальний обрій відповідного типу цивілізаційного устрою

суспільства. Освіта – це лише один із аспектів духовного життя людства, воно – його життєва необхідність. Виходячи із значущості освіти для суспільного розвитку, дослідникам цього соціокультурного феномену зміну парадигм в освіті пов'язують із цілями, завданнями, рівнем суспільних відносин, а також конкретним типом тканини цивілізації. Наприкінці ХХ століття з переходом людства від техногенної тканини цивілізації до нового цивілізаційного устрою – інформаційного, розвивається і нова парадигма освіти – ноосферно-інформаційна. Вона вбирає у свій зміст весь позитив минулих парадигм освіти, та її новизну складають: інформаційні ресурси, як наслідок інтелектуальної праці людства; новітні

¹ Одеська державна академія технічного регулювання та якості (Одеса, Україна)

E-mail: olegpetr02.09@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2694-6841>

² Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

³ Одеський державний аграрний університет (Одеса, Україна)

E-mail: iioonn24.01@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0008-1382-4490>

технічні системи збирання, обробки, передачі та зберігання інформації; розробка та впровадження у сфери діяльності людства штучного інтелекту; гуманістичний вимір. Нова парадигма освіти покликана «оживити пізнавальну здатність суб'єкта, формувати конкретні цілі та досягати їх особливою логікою міркувань, використанням своїх розумових здібностей та цілеспрямованої практичної діяльності» (Пунченко, 2017). Усі складові нової парадигми освіти як свого визначального тренду містять інноваційність, як унікальну творчу діяльність суб'єкта та соціуму в цілому з переведення існуючих цінностей у нову якість, в архітектоніку діяльності, що склалася, викликаючи до життя новий стиль мислення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Завдання дослідження даної проблеми вимагало здійснення аналізу наукових досліджень, які рясніють закордонною та українською науковою думкою. Найбільш відомими серед них є публікації Дж. Гелбрейта, Дж. Нейсбіта, Р. Осборна, Е. Тоффлера, П. Фейєрабенда, Р. Шапіро, В. Воронкової, І. Доннікової, В. Кудіна, І. Ківлюка, М. Козловця, В. Нікітенко, І. Рижової, С. Стайкуци, А. Череп та багатьох інших. Проблемам інформатизації та розвитку інтелектуально-інформаційної техніки державою Україна ухвалено закон щодо національної програми інформатизації 01.03.23 р., який стимулював спеціальні дослідження В. Воронкова, В. Нікітенко, О. Сосніна та багатьох інших. Проблеми обґрунтування змісту парадигм освіти досить об'ємно обґрунтовані у роботах Дж. Гелбрейта, Дж. Нейсбіта, Е. Тоффлера, В. Зіневича, І. Доннікової, О. Пунченко та ін. XXI століття ознаменувалося загальносвітовою тенденцією – переходом на цифру. У загальнодержавному масштабі пріоритет належить зв'язківцям, які першими перейшли з аналогової телетрансляції на цифрову. Держава не лише інвестувала кошти у будівництво нової інфраструктури, а й створила мережу цифрових телевізійних передавачів, які обслуговують країну. Після заяви керівництвом країни, що «до нас йде цифра», цифровізація охопила економіку та швидко почали освоювати всі інші сфери матеріальної та духовної діяльності людини, у тому числі й освіти. Цим дослідженням присвячено роботи В. Білогур, О. Бугайчук, В. Воронкової, І. Рижової, В. Череп, А. Череп та багатьох інших.

Водночас сьогодні необхідно звернути особливу увагу на вимоги гуманістичної спрямованості нової інтелектуально-інформаційної пара-

дигми освіти у контексті досліджень В. Кудіна, І. Доннікової, В. Ханжі, О. Пунченка, А. Хунінга, М. Кастельса та інших.

Мета статті – розкрити сутність ноосферно-інформаційно-цифрової парадигми освіти як синтезу традицій якості та динаміки інновацій, що забезпечується через впровадження інтелектуально-інформаційних технологій і технік у сферу освіти, з акцентом на формування цілісного освітнього простору майбутнього з урахуванням філософсько-світоглядних засад трансформації освіти в умовах переходу до ноосферного етапу розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Весь цивілізаційний шлях розвитку людства супроводжувався формуванням різних парадигм освіти, які, подібно до «дзеркала Кліо», відображали процеси духовно-морального становлення суспільства, були лакмусовим папірцем соціалізації особистості, індикатором формування національної культури, світоглядних установок і ціннісних орієнтирів людини. Виконуючи інтегративну функцію, освіта акумулює напрацьовані наукою інтелектуально-аналітичні знання та постає як сенсоутворювальний чинник суспільного інтелекту, забезпечуючи зв'язок між науковим пізнанням і духовним розвитком особистості. Аналізуючи теоретичні конструкти освітніх парадигм у контексті цивілізаційної історії людства, філософсько-педагогічна думка виокремлює їх відповідно до базової "тканини" цивілізаційного укладу – аграрної, індустріальної та інформаційної (Е. Тоффлер, Дж. Нейсбіт, Р. Осборн, П. Фейєрабенд, В. Воронкова, В. Нікітенко, В. Зінкевич, М. Козловець та інші). Кожна з цих парадигм формувала свій підхід до мети, змісту й функцій освіти, відображаючи домінуючі технологічні уклади, типи мислення та моделі соціалізації. Сьогодні, в умовах інформаційного суспільства, у світовій освітній практиці спостерігається конкуренція різних освітніх моделей – Болонської, Американської, Китайської тощо. Кожна країна обирає ту модель освіти, яка найбільше відповідає її історико-культурній традиції, соціально-економічним умовам та домінантам цивілізаційного розвитку.

У зміні «тканини» цивілізаційного розвитку чітко виокремлюються два типи переходів: еволюційний – від традиційної до індустріальної (техногенної) цивілізації; та революційний – від індустріальної до інформаційної. Ці трансформації відбуваються як у просторі, так і в часі, роз-

тягуючись на тривалі історичні періоди, що дало підстави ряду дослідників охарактеризувати їх як міжцивілізаційний фронтір. Цей перехід постає не лише як рух від старого до нового, але й як індикатор прогресивного розвитку суспільного інтелекту, каталізатор становлення нової цивілізаційної матриці. Поняття фронтиру сьогодні набуло універсального характеру і широко застосовується у сучасних наукових дослідженнях для аналізу політичних, демографічних, культурних, освітніх та інших процесів, що формують динаміку глобального соціопростору.

Становлення та розвиток різних моделей освіти спонукають кожну з них шукати власний шлях автопоезису, тобто збереження своєї ідентичності, функціональної цілісності та здатності впливати на освітній процес у межах національного і глобального простору. Це вимагає ідентифікації стійких центрів (атракторів) освітньої системи, формування її спрямованості з урахуванням внутрішнього потенціалу саморозвитку та зовнішніх викликів, які постають перед освітою в сучасному суспільстві. У зв'язку з цим, фахівці у сфері філософії та соціології освіти дедалі активніше пропонують нові парадигми розвитку цього складного соціокультурного феномену.

Так, В. Зінкевич, співвідносячи процеси цивілізаційного прогресу з формами освітніх систем, підкреслює, що «для ефективного відтворення структурних і функціональних параметрів пропонується звернутися до парадигми життєвого циклу освітніх систем у контексті цивілізаційного підходу», з опорою на когнітивний аналіз (Зінкевич, 2021). Цінність цієї парадигми полягає в тому, що вона охоплює освітні явища в їхній цілісності, виявляє динаміку розвитку, спадковість та можливість адаптації до нових умов.

Виходячи з ідеї «життєвого циклу освітніх систем», можна стверджувати, що сучасне людство вступає у фазу інформаційного життєвого циклу. Проте цей етап не може ігнорувати надбання попередніх освітніх систем – без інтеграції позитивного досвіду минулого ми ризикуємо повторити старі помилки. Цю думку підтримує і нова концепція майбутньої освіти, представлена Римським клубом у 2018 році, яка наголошує на необхідності збереження балансу між інноваціями та спадковістю (Von Weizsäcker E., 2018).

Перехід до нового цивілізаційного устрою є складним і суперечливим процесом, у якому визначальна роль належить суб'єктивному

чиннику. У надрах старої цивілізації виникає організована меншість — носій нових ідей, яка здатна перервати лінійність і детермінізм соціальних закономірностей та започаткувати новий вектор розвитку.

Подібна ситуація спостерігалася на етапі становлення індустріальної (техногенної) цивілізації, коли пріоритетом суспільного розвитку стало індустріальне виробництво, засноване на досягненнях технічних наук і впровадженні інженерних конструктив у матеріальну сферу. Успішний розвиток науки і технічного знання несподівано забезпечив стрімке економічне зростання в тій країні, яка першою стала носієм індустріальної моделі – Англії. Як зазначає Р. Осборн, «починаючи з 1780 року протягом цілого століття темпи економічного зростання щороку складали 2–3 відсотки. Такий рівень сталого розвитку був настільки новим феноменом у світовій історії, що його можна пояснити лише через зміну структури господарства країни» (Осборн, 2008). Фактично, Англія змінила традиційну тканину цивілізації на індустріальну, започаткувавши нову парадигму розвитку.

У XX столітті США стають носієм нової «тканини» цивілізаційного поступу, започатковуючи інформаційну епоху. У цей період формуються засадничі теоретичні основи інформаційної цивілізації: Джон фон Нейман створює теорію автоматів; Клод Шеннон – математичну теорію інформації; Норберт Вінер підсумовує ці інтелектуальні прориви у праці «Кібернетика, або управління та зв'язок у тварині та машині». Ця наукова тріада, а також їхні послідовники й адепти, фактично заклали фундамент інформаційної цивілізації. Вперше в історії людства взаємозв'язок людського розуму та інформації вийшов на принципово новий рівень, що започаткувало якісну зміну у структурі пізнання, управління, комунікації та суспільного виробництва.

Інформаційний бум, викликаний наприкінці XX століття, не обминув сферу освіти, а, навпаки, активізував формування нової ноосферно-інформаційно-цифрової освітньої парадигми. Ця парадигма не просто відкидає чи повторює напрацювання попередніх освітніх моделей – вона інтегрує позитивний досвід минулого й одночасно відкриває нові смислові горизонти, адекватні вимогам інформаційного суспільства. Її сутність полягає в тому, щоб не просто передавати знання, а перетворювати освітній процес на культурно-смислового подію, що сприяє інтелектуальному й духовному розвитку людини.

Як може нова парадигма освіти пришвидшити суспільний прогрес? Насамперед через усвідомлення освіти як органічної частини духовної культури. Однак, на відміну від традиційного підходу до культури як до афірмативного явища (що підкреслювали М. Горький та Г. Маркузе, вважаючи духовну культуру засобом збереження статус-кво), сучасна освіта має подолати цю афірмативність, трансформуючись у критичну, динамічну, ціннісно відкриту систему. Складність полягає в тому, що освіта сьогодні має сформувати нову культуру мислення та взаємодії з інтелектуальними інноваційними технологіями, забезпечити інформатизацію, що є не лише технічним, а й культурно організованим процесом, який змінює саму сутність навчання і виховання.

Завдання освіти – оперативно й адекватно залучити людину до нової реальності, що формується в умовах глобалізованої цифрової цивілізації. Саме в рамках ноосферно-інформаційної парадигми відбувається переосмислення цілей, змісту та форм освіти, де знання набувають сенсу лише у зв'язку з відповідальністю, екологічною свідомістю, відкритістю до міждисциплінарності. У межах цієї парадигми виокремлюються основні вектори розвитку освіти, які змінюють смисловий зміст освітнього процесу. Ці вектори – не лише напрямки модернізації, а центри смислового тяжіння, що відбивають інноваційні тенденції суспільного розвитку, акценти культурної динаміки й трансформацію самого поняття знання в епоху інформаційної надлишковості. У новій парадигмі освіти виокремлюються ключові вектори, що детермінуються як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками трансформації суспільства, технологій та свідомості. Вони не лише задають напрям модернізації освітнього простору, але й виступають філософськими контурами майбутнього знання, людини і культури.

Перший вектор – техніко-інтелектуальний. Його онтологічне ядро полягає у переході від традиційної раціональності до технорациональності, де знання дедалі більше набуває функціонального виміру і перетворюється на ресурс генерації інформації. Інформатизація освітнього процесу, впровадження інтелектуальних технологій, цифровізація як новий тип мислення та комунікації, а також розвиток систем захисту знань – усе це формує техноцентричну картину освіти, в якій техніка стає не лише засобом, а й суб'єктом освітнього процесу.

Другий вектор – гуманітаризація освіти. Це вектор повернення до філософських і культурних засад знання, до формування цілісного бачення світу крізь призму гуманітарного синтезу. Гуманітаризація цементує розпорошене наукове знання, надаючи йому світоглядного сенсу. У цьому контексті гуманітарне знання стає не альтернативою технічному, а його філософською рамкою, яка надає змісту інноваційним перетворенням.

Третій вектор – гуманізація освіти. Вона постає як відповідь на виклик технократичного редукціонізму. Гуманізація повертає у центр освіти Людину як цінність, суб'єкта розвитку, сенсотворення і відповідальності. У філософському вимірі – це спроба зберегти антропологічний вимір освіти в епоху, коли техніка дедалі більше проникає у всі сфери буття.

Четвертий вектор – цифровізація освіти. Цей вектор окреслює перехід від традиційної форми навчання до цифрово-мережових моделей, де освітній процес інтегрується з інформаційно-комунікаційними технологіями. Цифровізація трансформує структуру знання, змінює роль викладача і студента, сприяє персоналізації та гнучкості навчання, формуючи нову онтологію освітньої взаємодії в умовах постінформаційного суспільства.

П'ятий вектор – ноосферизація освіти. Цей вектор пов'язаний із формуванням освіти як чинника гармонійного розвитку людини, суспільства і природи в контексті ідей В. Вернадського. Ноосферизація освіти передбачає інтеграцію екологічного мислення, духовно-ціннісних орієнтирів та глобального світогляду, що спрямований на сталий розвиток і відповідальне ставлення до планети. Освіта у цьому вимірі розглядається як механізм формування ноосферної свідомості – свідомості, здатної творити майбутнє в балансі науки, етики й природи.

Ці вектори спираються на техноцентричний підхід, у межах якого знання розглядається не як самодостатня цінність, а як механізм продукування інформації. Проте такий підхід, нехтуючи антропоцентричним і нооцентричним підходами, ризикує звести освіту до алгоритмізованої процедури, де втрачається смислова глибина, духовна напруга і креативний потенціал.

Безумовно, перехід до інформаційної цивілізації є неможливим без інтелектуальних технологій як стабілізуючої тканини нової соціальності. Проте абсолютизація техноцентралізму веде до

технократизму – редукції людини до функції, знання до даних, освіти до інструкції. Сьогодення вже засвідчує розширення освітнього простору завдяки впровадженню новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, серед яких: одно-програмні операційні системи, що функціонують автономно; багатoprogramні середовища з діалоговими можливостями; гібридні моделі, що дозволяють віддалену роботу в мережі з інтеграцією навчального процесу у глобальний цифровий ландшафт.

Таким чином, цифровізація освіти набуває статусу не просто інструментального нововведення, а філософського підходу, що трансформує не лише засоби передавання знань, а й саму онтологію освіти, її антропологічний зміст та аксіологічне навантаження. Надамо власне визначення ноосферно-інформаційно-цифрової парадигми освіти, яка представляє цілісний філософсько-системний підхід до організації освітнього процесу, який інтегрує спадщину традиційних цінностей якості освіти з динамічними можливостями інформаційних та цифрових технологій у контексті розвитку ноосферної свідомості. Ця парадигма орієнтована на формування гармонійно розвиненої особистості, здатної творити знання та інновації відповідально й у співвідношенні з екологічними, соціальними і культурними викликами сучасності. Вона забезпечує синтез сталості традиційних освітніх ідеалів із гнучкістю, адаптивністю та відкритістю інноваційних трансформацій цифрової епохи.

Процес цифровізації сьогодні охоплює широкий спектр сфер людської діяльності – безпеку, економіку, культуру, освіту, туризм та інші. В Україні законодавче підґрунтя розвитку цифрових технологій було закладено у 2022 році, а з 2025 року набрали чинності оновлені норми, що визначають пріоритети державної політики. Зокрема, лідерство у цифровому переході отримала сфера телекомунікацій, де відбулася трансформація з аналогового на цифрове телемовлення, підтримана масштабними інвестиціями в інфраструктуру цифрових передавачів. Цифровізація, як процес кодування і символізації, не є виключно досягненням XXI століття. Вона глибоко пов'язана з історією передачі інформації, де замість традиційних графічних символів (букв) використовується цифровий код. Лише у другій половині XX століття технічні науки почали оперувати поняттям «цифрове пізнання», що стало можливим завдяки розвитку інформа-

ційно-обчислювальних центрів, комп'ютеризації та кібернетизації.

З філософської точки зору, цифровізацію можна розглядати як вищий рівень абстрагування людської діяльності, який об'єднує живий людський інтелект і технічний (штучний), формуючи нову форму семіотичного відображення реальності. Цей процес спирається на символізацію – перетворення думки у знак, і розширює її у формат цифрового коду. Якщо символізація є актом перекладу думки на знак, то цифровізація – це акт перекладу думки у цифру, що є новим універсальним засобом пізнання, зберігання та комунікації в цифровому світі.

Сучасний етап цифровізації є плодом тривалого історичного процесу, що поступово розгортався через різні стадії абстрагування вартості та інформації у суспільних відносинах. Цей процес виходить далеко за межі суто технічного розвитку, він глибоко вкорінений у соціокультурних трансформаціях людства.

Перша стадія цифровізації, у широкому сенсі, пов'язана з появою грошей як універсального еквівалента вартості. Вона позначила собою перехід від натурних обмінів до формалізованого обліку праці і послуг, хоча й супроводжувалась неоднозначними явищами, як-от лихварство – практикою, де віртуальний капітал (позиковий відсоток) мав домінуюче значення, іноді відокремлюючись від реального виробництва.

Друга стадія знаменує звільнення капіталу від матеріальних носіїв – золота, срібла, коштовностей – через введення друкованих грошей, що стали символічним знаком вартості. Цей процес є раннім проявом символізації економічних відносин, де фізичний носій втрачає пряму еквівалентність із вартістю.

На третій стадії відбувається подальша абстракція – перехід до банківських рахунків і кредитних карток, які стали цифровими ключами до економічних ресурсів. Цей рівень відкрив шлях до дематеріалізації грошей, одночасно породжуючи ризики втрат, шахрайства і підробок.

Сьогодні ми стаємо свідками четвертої, нинішньої стадії – цифрової плутократії, де влада концентрується в абстрактному числі, а економічна реальність дедалі більше оперує цифровими кодами і алгоритмами. Однак цей рівень цифровізації лишається обмеженим у здатності охопити складні, унікальні, духовні і душевні виміри людського буття, які не піддаються числовому виміру.

З огляду на це, сучасні трансформації в цифровізації набувають символічного відлуння в контексті біблійного пророцтва з Одкровення Іоанна Богослова (13:16-17), де згадується «накреслення на праву руку чи чоло» як знак, необхідний для купівлі-продажу. Цей образ постає як метафора крайньої стадії цифрової ідентифікації і контролю, де цифрові технології можуть стати інструментом тотального регулювання і обмеження свободи. З філософської точки зору, ця біблійна алегорія підкреслює потенційні екзистенційні та етичні ризики цифровізації, що спрямовують нас до питання про межі цифрової трансформації і необхідність збереження людяності у світі, де домінують абстрактні числа.

Філософське дослідження цифровізації насамперед покликане обґрунтувати її методологічні основи, що враховують складність трансформації людини та суспільства в цифрову епоху. У дослідженнях В. Воронкової і В. Нікітенко виокремлюється трансгуманістичний підхід до цифрової людини та цифрового суспільства передбачає розгляд цифрових спільнот як нових соціальних формувань, що складаються з норм, звичаїв, традицій, колективних світоглядів, а також підсвідомих і надсвідомих структур (Воронкова, 2023, с. 10). Цей комплексний підхід відкриває горизонти для глибшого розуміння соціокультурних вимірів цифровізації. Водночас О. Бугайчук пропонує інтегративну методологію, яка поєднує аксіологічні, онтологічні та герменевтичні виміри цифрової трансформації (Бугайчук, 2024, с. 12–13). Кожна з цих сфер має свої особливості: аксіологія акцентує увагу на цифровій етиці як наборі моральних принципів та керівних положень, що визначають відповідальне використання цифрових технологій; онтологія фокусується на сутності цифрових технологій і їхній взаємодії з реальністю, включаючи цифрові об'єкти, алгоритми, програмні компоненти; герменевтика спрямована на інтерпретацію та розуміння цифрових текстів, знаків і смислів, що виникають у цифровому просторі.

Важливо підкреслити, що цифровізація є процесом переведення думки у цифру, що породжує необхідність розробки цифрової методології оцінки: створення шкал, алгоритмів, критеріїв, які б дозволяли квантифікувати моральні, соціальні, культурні та духовні аспекти в цифровому вимірі. У практичній площині такі цифрові шкали вже існують, особливо в економіці, де цифрові технології виражають вартість витраченої праці

через соціальні механізми та ресурси, необхідні для розвитку. Як приклад, професор А. Череп розробляє цифрові стратегії в сфері зайнятості, що відображають цей підхід. (Череп, 2024, с. 189).

Оскільки фундаментом сучасного етапу цифровізації стали досягнення науки і техніки, її вплив на освіту виявився неминучим і радикальним. На початку ХХІ століття цифрові технології почали впроваджуватися в освітній процес, зокрема через рейтингові системи оцінювання знань. Однак такі системи часто були безеталонними, що призводило до формалізації результатів і втрати зв'язку з реальною якістю навчання. Керівництво закладів вищої освіти ставило високі рейтинги вище за глибинну компетентність, що породжувало ілюзію ефективності. Нова парадигма освіти трансформує цифровізацію у комплексний інноваційний процес, який передбачає розробку адаптивних алгоритмів навчання, враховуючи індивідуальні здібності учнів та студентів на основі зворотного зв'язку. Цей підхід виходить за межі механічного оцінювання і спрямований на персоналізацію освітнього процесу. Як підкреслюють Н. Метеленко, В. Нікітенко та інші дослідники, цифрова трансформація освіти – це не просто технічне оновлення, а системний, всебічний процес інновацій, що не лише підвищує якість підготовки фахівців, але й глибоко впливає на суспільство загалом. Сучасний випускник повинен володіти не лише фундаментальними знаннями, необхідними для розуміння виробничих процесів, але й бути інформаційно-технологічно компетентним, здатним користуватися цифровими системами, бути гнучким у адаптації до швидких змін, а також мати навички самоосвіти.

Разом з тим цифрова епоха висуває перед освітою нові виклики. Зокрема, потреба у перепідготовці викладачів вищої школи, адже існує помітний розрив між традиційними знаннями педагогів та цифровою культурою молодого покоління, яке активно використовує новітні технології. Цей розрив підкреслює необхідність постійної професійної трансформації викладачів, аби забезпечити ефективну взаємодію в цифровому освітньому середовищі.

Отже, перед Міністерством освіти та вищими навчальними закладами постає нагальна задача системної організації комплексних програм перепідготовки викладацького складу. Ці програми мають включати різноманітні форми навчання – курси, семінари, обмін досвідом із цифровізації викладання, розробку інноваційних навчально-

методичних комплексів, а також проведення відеоконференцій і вебінарів, що створюють інтерактивний і безперервний освітній простір.

У межах перепідготовки важливо опанувати не лише технічні навички використання цифрових інструментів – проведення презентацій, організація фронтальних опитувань, тренінгів за програмою курсу, автоматизована перевірка знань студентів, але й сформувати педагогічну компетентність, здатну трансформувати традиційний освітній процес у динамічний і персоналізований. Розвиток цифрових технологій у навчанні відкриває нові горизонти: підвищення мотивації студентів до глибокого пізнання, оптимізація темпів роботи з науковою літературою, сприяння формуванню цілісного філософсько-культурологічного світогляду. Особливо важливим є збагачення національної самосвідомості – ключового аспекту гуманітарного циклу наук, що підтримує культурну ідентичність і духовну цілісність особистості. Відтак, ноосферно-інформаційна парадигма освіти не лише потребує, а й вимагає посиленої гуманітаризації навчального процесу. Це особливо актуально для технічних вишів, де спектр застосування методів гуманітарних наук надзвичайно широкий і необхідний для формування гармонійно розвинених фахівців. Адже саме наявність і розвиток технічних знань виступають потужним драйвером економічного прогресу країни, а гуманітарний вимір забезпечує стійкість і відповідальність цього розвитку.

Швидкий розвиток технічного знання значною мірою базувався на його тісному зв'язку з природничими науками, водночас поступово віддаляючись від гуманітарної сфери. Як зауважував П. Фейєрабенд, у розвитку технічної цивілізації відбувся парадоксальний рух «від некомпетентного професіоналізму до професійної некомпетентності», що особливо проявився у другій половині XX століття з появою нової породи інтелектуалів (Фейєрабенд, 2010, с. 259). Цей процес посприяв виникненню й посиленню гуманітаризації технічних наук, що знайшло відображення у формуванні етики – ядерної, екологічної, інженерної, біомедичної, комп'ютерної та інформаційно-комунікативної. Важливо також враховувати концепти технічної раціональності, емансипативного інтересу розуму до технічного розвитку, ідеали науковості, а також екоцентричні і техноцентричні підходи у дослідженні техносфери. Разом ці елементи формують складну структуру інженерного мислення, яка

прагне інтегрувати знання про техніку з гуманітарними аспектами. Однак, попри наявність цих тенденцій, нині не спостерігається широкої творчої взаємодії між технічним і гуманітарним знанням. Відсутність синтезу свідчить про недостатню гуманітаризацію технічного змісту, що є ключовою вимогою нової парадигми освіти. Сучасна філософська методологія наукового пізнання, розроблена такими мислителями як Л. фон Берталанфі, Г. Хакен, М. Портер та іншими, залишається недостатньо інтегрованою у технічні науки, хоча її застосування могло б позитивно вплинути на розвиток інтелектуально-технічного знання та посилити його гуманітарний вимір.

У цьому контексті людина зі своїми світоглядними засадничими позиціями та соціально-індивідуальними цінностями залишається в «тіні» техніко-наукових процесів, що вказує на потребу нового етапу гуманітаризації. Проте сама гуманітаризація технічного знання є недостатньою для досягнення органічної єдності системи «людина – техніка». Найсуттєвішим чинником цієї інтеграції виступає гуманізм. Будь-яка цивілізаційна технологічна політика без гуманістичних ідеалів і моралі втрачає свій внутрішній стрижень. У теорії тафеномії є поняття квантового переходу свідомості – якісної зміни, що настає, коли індивіди переходять від особистісного егоїзму до колективної відповідальності. Цей гуманістичний імператив постає сьогодні як ключова умова формування гармонійного, етичного і сталого технологічного суспільства, де техніка служить людині, а не підпорядковує її.

У традиційній і техногенній цивілізаціях освіта мала, переважно, афірмативний характер, позбавлений глибинного морального фундаменту – внутрішнього стрижня, що визначає її справжню цінність і спрямованість. Ця відсутність моральних підвалин стала однією з причин криз і трагедій, які переживали ці цивілізації, особливо техногенна, де розрив між технічним і гуманістичним векторами розвитку став катастрофічним. Відтак нова парадигма освіти неможлива без її гуманізації – без звернення до прогресивних вчень про культурну спадщину минулого, яка відображає принцип людино-міру суспільного розвитку. Як зазначає Пунченко (2017), гуманізм передбачає єдність загальнокультурного, соціально-морального та професійного розвитку особистості. Гуманізація освіти покликана зробити інтелект не лише раціональним інструментом, а й духовно-моральним принципом управління майбутнім.

Йдеться про формування комплексної органічної єдності інтелектуальності, моральності та духовності людини. Гуманізм – це динамічна система цінностей і поглядів, яка історично змінюється, але завжди визнає фундаментальне право людини на свободу, розвиток та вільне проявлення здібностей. Він базується на ключових принципах рівності, справедливості, толерантності та людяності, що мають стати незмінним фундаментом сучасної освіти.

Дослідження феномена людяності передбачає глибоке вивчення концепту «бути людиною» як фундаментального і детермінуючого поняття у філософії. Різноманітні підходи до цього поняття можна простежити в працях видатних мислителів – від Будди, Конфуція, Платона, Аристотеля до Вольтера, Руссо, Дідро, Паскаля, Канта, Фіхте та інших. Формування стійких соціально значущих характеристик індивіда, яке веде до створення особистості, завжди було центральним завданням філософського людинознавства. Особистість, у цьому контексті, розглядається як носій соціально важливих якостей і одночасно як унікальна цілісність психіки, здатна до саморозвитку та творчої діяльності. Лише така цілісність відкриває шлях до саморозвитку і творчості. Гуманізм, звертаючись до поняття «бути людиною», пропонує багатогранні позиції. Зокрема, середньовічний філософ Абу-Наср аль-Фарабі наголошував на людяності як сполучному початку між людьми, що визначає необхідність підтримання згоди серед представників людського роду. У сучасних геополітичних реаліях ці слова набувають особливої ваги – мирне співіснування народів стає ключовою умовою виживання і розвитку людства. І. Кант визначав суть «бути людиною» як здатність мати мужність користуватися власним розумом – автономно мислити і приймати відповідальні рішення. У подальшому розвитку цієї ідеї, І. Доннікова, поділяючи підхід В.Франкла, розглядає концепт «бути людиною» як вихід за межі власного «я» – самотрансценденцію. За її словами, сенс існування відкривається в найвищому вимірі, у специфічних людських проявах: у відданості справі, людині, якій віддаєш любов, або Богу, якому служиш (Доннікова, 2020, с. 234–235). Хоча підхід Доннікової можна вважати ідеалізованим, він підкреслює фундаментальну мету освіти – формування людяності, яка проявляється у міжособистісних відносинах, дотриманні етичних норм, традицій і правил спілкування. Гуманізм у цьому контексті виступає як

ідейний комплекс найвищих загальнолюдських цінностей: людинолюбство, свобода, справедливість, гідність особистості, працьовитість, рівність, колективізм тощо. Орієнтованість на ці принципи зумовлена інтересами й потребами людини, що є центральними у розвитку освітньої парадигми.

Ноосферно-інформаційна парадигма освіти формується на двох глобальних векторах – інтелектуально-інформаційно-технічному та гуманістичному, які спільно становлять її фундаментальну силу знання. Як зауважує В. Кудін, «сила знання завжди полягала в тому, що воно розкріпачує людину, звільняє від пут невдачі та мороку невігластва. Але знання набуває ні з чим незрівнянної сили, коли помножено на високу моральність, коли зігріте високими ідеалами гуманізму, людинолюбства».

Відтак нова парадигма освіти спрямована на досягнення таких ключових цілей: Розвиток інформаційно-інтелектуальних технологій та систем має служити вдосконаленню людини, а не лише технічному прогресу. Використання природних ресурсів повинно мати гуманний характер, інакше порушується гармонійна система «людина – світ», що веде до втрати творчого натхнення. Рівність усіх людей і цінність кожної особистості – це основа для утвердження соціального миру і стабільності. Людина є рушійною силою технічних перетворень, які повинні здійснюватися з урахуванням гуманістичних принципів і моральних норм. Нова парадигма освіти має потужний гуманістичний потенціал, який забезпечує загальнокультурний, соціально-моральний та професійний розвиток особистості, відповідаючи викликам сучасності та формуючи свідомого, відповідального громадянина. Сутність ноосферно-інформаційно-цифрової парадигми освіти полягає у синтезі традицій якості освіти та динаміки інновацій, що забезпечується впровадженням інтелектуально-інформаційних технологій і технік у навчальний процес. Цей синтез формує цілісний освітній простір майбутнього, який базується на філософсько-світоглядних засадах трансформації освіти, відповідаючи викликам і можливостям ноосферного етапу розвитку суспільств.

Висновки. Нова парадигма освіти являє собою комплекс науково-технічних і соціально-ідеологічних трансформацій, пов'язаних із впровадженням інтелектуальних та інформаційних технологій, а також операційних систем у навчальний

процес. Особлива увага в ній приділяється ефективній інтеграції гуманітарного та технічного знання як необхідній умові сталого розвитку освіти. Ноосферизація освіти неможлива без звернення до гуманістичного вектору – прогресивного вчення, що відображає людиноцентричність і морально-ціннісні засади суспільства. Нова парадигма багатовекторна, але ключовими

є два основні напрями: інформаційно-інтелектуальний, що ґрунтується на новітніх технічних рішеннях і технологіях, та гуманістичний, що формує духовний та етичний фундамент освіти. Креативна єдність цих векторів становить ядро нової парадигми, відображаючи здатність особистості до творчості, саморозвитку та створення нового у світі знань.

Список використаних джерел

Бугайчук О. В. Філософські засади цифрової стратегії організації: аксіологічні, онтологічні, герменевтичні підходи. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2024. 19 (96). Р. 9–18.

Білогур В., Сивохоп Е., Маріонда І. Розробка моделі цифрового спорту як інноваційної форми фізичного виховання, зміцнення здоров'я та підвищення фізичної активності. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2024. 19 (96). Р. 109–121.

Воронкова В., Нікітенко В. Проблема трансформації людини у контексті трансгуманізму: методологія цифрової антропології. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2023. 16 (93). Р. 9–17.

Доннікова І. А. Освіта, знання, освіченість: людиностворювальний контекст / в кол. монографії «Створювальна сила знання». Одеса: Фенікс, 2020. 250 с.

Запорожан В. Н., Доннікова І. А., Ханжи В. Б. Между добром и злом: нравственное самоопределение человека. Одесса: ОНМедУ, 2020. 264 с.

Зінкевич В. І. Аналіз життєдіяльності освітніх систем в контексті цивілізаційного розвитку планетарного світу. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2021. 7 (84). Р. 15–21.

Иоанн Богослов. Откровения: 13: 16–17.

Метеленко Н., Нікітенко В. Васильчук Г., Каганов Ю., Воронкова В. Цифрова трансформація освіти як тенденція розвитку освітніх реформ та процес соціальних та культурних змін. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2023. 16 (93). Р. 122–134.

Пунченко О. П., Пунченко Н. О. Образование в системе философских ценностей. Одесса: Печатный дом, Друк «Південь», 2010. 506 с.

Пунченко О. П., Пунченко Н. О. Образование как ценностно-смысловой модус духовного бытия социума. В кол. монографии «Образование в пространстве философских проблем современности». Киев.: Кафедра, 2013. С. 11–71.

Пунченко О. П., Пунченко Н. О. Археология ноосферного образования. Одесса: Друкарський Дім, Друк «Південь», 2017. 452 с.

Рижова І., Павлюк О., Зроя О., Северин К., Бобровський І. Вплив цифрових технологій на освіту в епоху Четвертої промислової революції. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2023. 16 (93). Р. 144–159.

Череп А., Воронкова В., Череп О., Калюжна Ю., Андрюкайте Р. Роль цифрових технологій у сфері зайнятості як чинник ефективної антидискримінаційної політики в Європі. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*, 2024. 19 (96). Р. 177–189.

Von Weizsacker E., Wijkman A. Come on! Capitalism, short-termism, Population and the Destruction of the planet. Springer, 2018. 220 p.

References

Buhaychuk O. V. (2024). Filosofs'ki zasady tsyfrovyi stratehiyi orhanizatsiyi: aksiologichni, ontologichni, hermenevtychni pidkhody. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica»*. 19 (96). 9–18.

Bilohur V., Syvokhop E., Marionda I. (2024). Rozrobka modeli tsyfrovoho sportu yak innovatsiynoyi formy fizychnoho vykhovannya, zmitsnennya zdorov'ya ta pidvyshchennya fizychnoyi aktivnosti. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica». 19 (96). 109–121.

Voronkova V., Nikitenko V. (2023). Problema transformatsiyi lyudyny u konteksti transhumanizmu: metodolohiya tsyfrovoyi antropolohiyi. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica». 16 (93). 9–17.

Donnikova I. A. (2020). Osvita, znannya, osvichenist': lyudynostvoryuval'nyy kontekst / v kol. monohrafiyi «Stvoryuval'na syla znannya». Odesa: Feniks. 250.

Zaporozhan V. N., Donnykova Y. A., Khanzhy V. B. (2020). Mezhdubrom y zlom: нравственное самоопределение человека. Odessa: ONMedU. 264.

Zinkevych V. I. (2021). Analiz zhyttyedyal'nosti osvity v konteksti tsyvilizatsiynoho rozvytku planetarnoho svitu. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica», 2021. 7 (84). 15–21.

Yoann Bohoslov. Otkrovenyya: 13: 16–17.

Metelenko N., Nikitenko V., Vasyl'chuk H., Kahanov YU., Voronkova V. (2023). Tsyfrova transformatsiya osvity yak tendentsiya rozvytku osvity reform ta protses sotsial'nykh ta kul'turnykh zmin. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house «Helvetica». 16 (93). 122–134.

Punchenko O. P., Punchenko N. O. (2010). Obrazovanye v systeme fylosofskykh tsennostey. Odessa: Pechatnyy dom, Druk «Pivden'». 506.

Punchenko O. P., Punchenko N. O. (2013). Obrazovanye kak tsennostno-smyslovoy modus dukhovnoho bytya sotsyuma. V kol. monohrafiy «Obrazovanye v prostranstve fylosofskykh problem sovremennosti». K.: Kafedra. 11–71.

Punchenko O. P., Punchenko N. O. (2017). Archeology of noosphere education. Odessa: Printing House, Printing "South", 2017. 452 p.

Ryzhova I., Pavlyuk O., Zroya O., Severyn K., Bobrovsky I. (2023). The impact of digital technologies on education in the era of the Fourth Industrial Revolution. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house "Helvetica". 16 (93). 144–159.

Cherep A., Voronkova V., Cherep O., Kalyuzhna Yu., Andryukayte R. (2024). The role of digital technologies in the employment sector as a factor of effective anti-discrimination policy in Europe. *Humanities Studies. Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia, Publishing house "Helvetica". 19 (96). 177–189.

Von Weizsacker E., Wijkman A. (2018). Come on! Capitalism, short-termism, Population and the Destruction of the planet. Springer. 220.

OLEG, PUNCHENKO – Doctor of Philosophic Sciences, Professor, Professor Department of automated systems and information-measuring technology, Odessa State Academy of Technical Regulation and Quality (Odessa, Ukraine)

E-mail: olegpetr02.09@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2694-6841>

VALENTYNA, VORONKOVA – Doctor of Philosophy (D.Sc.), Professor, Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Head of the Department of Management of Organizations and Project Management, Engineering educational and scientific Institute of Zaporizhzhia National University, Editor-in-Chief (Zaporizhzhia, Ukraine)

E-mail: valentinavoronkova236@gmail.com.

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-0719-1546>

NATALIA, PUNCHENKO – Candidate of technical Science Head of the information technology department. Asso-Professor PhD Odessa State Agrarian University (Odessa, Ukraine).

E-mail: iioonn24.01@gmail.com.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1382-4490>

**NOOSPHERIC-INFORMATIONAL-DIGITAL PARADIGM OF EDUCATION
AS A SYNTHESIS OF TRADITIONS OF QUALITY AND DYNAMICS OF INNOVATION****Abstract**

The article explores the essence of the noosphere-information-digital paradigm of education as a synthesis of traditions of quality and dynamics of innovation. The purpose of the article is to reveal the essence of the noosphere-information-digital paradigm of education as a synthesis of traditions of quality and dynamics of innovation, which is ensured through the introduction of intellectual and information technologies and techniques into the sphere of education, with an emphasis on the formation of a holistic educational space of the future, taking into account the philosophical and worldview principles of the transformation of education in the context of the transition to the noosphere stage of society's development. The paradigm is based on a combination of two key vectors – information-intellectual and humanistic, which ensures the formation of a holistic educational space of the future. The role of intellectual and information technologies in the transformation of the educational process is considered, as well as the importance of a humanistic approach to preserving the moral and value foundations of education. The new paradigm of education appears as a multi-vector complex of scientific, technical and socio-ideological changes that create conditions for the development of a creative, morally conscious and socially responsible personality in the context of the transition to the noospheric stage of development of societies. The noospheric vectors of the educational paradigm of the 21st century are studied, its basic components are characterized, the key among which is the informatization of the educational fabric through the introduction of intelligent information technologies, among which attention is paid to single-program, multi-program and hybrid operating systems. The introduction of these systems into the educational process requires students to quickly master and have a deep knowledge of digital technologies, the elements of which – gadgets, decisive software devices and others – are widely used in the process of acquiring knowledge. The feasibility of ensuring the humanization and humanization of education is analyzed. The humanization of education is justified as a process and a necessary condition for the unity of the system of scientific knowledge, humanization – through the process of forming humanity, as well as through the concept of "Being a person". Based on the implementation of these components, the innovativeness of the new paradigm of education positions itself as its determining trend. The new paradigm of education is a complex phenomenon that combines scientific and technical innovations and socio-ideological transformations. The noosphere-information-digital paradigm of education is based on two fundamental vectors: information-intellectual, which is based on the achievements of modern science and technology, and humanistic, which ensures the preservation of moral and ethical values and humanity in education. It is the creative interaction of these vectors that forms a holistic educational space of the future, capable of educating a creative, responsible and socially conscious personality, capable of meeting the challenges of the noosphere stage of human development.

Key words: noosphere-information-digital education, informatization, innovation, digitalization, humanization. digitalization of education, intellectual information technologies, humanistic vector of education, transformation of education, integration of humanitarian and technical knowledge, noosphere stage of society development.

© The Authors(s) 2025

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 17.03.2025

Accepted date 13.04.2025

Published date 17.05.2025

How to cite: Пунченко, Олег, Воронкова, Валентина, & Пунченко, Наталія. Ноосферно-інформаційно-цифрова парадигма освіти як синтез традицій якості та динаміки інновацій. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 23(100). P. 188–198.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-20>